

„Je to prosto najkrajšia, najpríťažlivejšia a najpoučnejšia kniha, akú môžete nájsť.“

—Rosemary Gladstar, autorka a bylinkárka

Príručka pre milovníkov levandule

100 najkrajších a najvoňavejších odrôd, vhodných na pestovanie, spracovanie a varenie

SARAH BERRINGER BADER

Fotografie JANET LOUGHREY

Průručka pre milovníkov levandule

Príručka pre milovníkov levandule

100 najkrajších a najvoňavejších odrôd, vhodných
na pestovanie, spracovanie a varenie

Sarah Berringer Bader

Titulná fotografia: Levanduli sa darí na vyvýšených okrajoch svahov; táto stránka: odrody *Lavandula angustifolia* v zmiešanom záhone; strana 6: Pole na farme Lavender at Stonegate.

PRÍRUČKA PRE MILOVNÍKOV LEVANDULE
100 najkrajších a najvoňavejších odrôd,
vhodných na pestovanie, spracovanie
a varenie

SARAH BERRINGER BADER

The Lavender Lover's Handbook

Copyright © 2012 by Sara Berringer Bader.
All rights reserved.

Original published in the United States
by Timber Press, Portland, OR.

Prvé vydanie

Všetky práva vyhradené. Táto publikácia
ani žiadna jej časť nesmie byť kopírovaná,
rozmnožovaná ani inak šírená bez písomného
súhlasu vlastníka autorských práv.

Slovak edition © Citadella, 2018

Translation © Mgr. Andrea Bačová

Redigovanie a jazyková redakcia: Eubomír Závada

Obálka a grafická úprava: Michaela Mikuličková

Vydalo vydavateľstvo Citadella v roku 2018

ISBN 978-80-8182-109-7

S láskou venované Jerre Ann

Obsah

- 9 Predslov
- 11 PodĎakovanie
- 13 Posadnutosť levanduľou:
Úvod
- 23 Pestovanie levandule:
V záhrade, v nádobách a bylinkových
záhradách
- 43 Levanduľová paleta:
100 odrôd, ktoré môžete vyskúšať
- 113 Starostlivosť a pestovanie:
Od výsadby až po prerezávanie,
zber a sušenie
- 135 Levanduľové recepty:
Bylinkové zmesi, korenie, dezerty
a nápoje
- 161 Voňavé kreácie:
Paličky, vence, kytice, vrecúška a iné
- 183 Zdroje
- 186 Ďalšia literatúra
- 189 Register

*„Myslím,
že Boha hnevá,
ak chodíte okolo
fialovej farby niekde
v poli a nevšímate
si ju.“*

— Alice Walker

Predslov

Na svete je dnes len veľmi málo rastlín, ktoré dokážu tak podráždiť naše zmysly ako levanduľa. Videla som nespočetné množstvá ľudí, ako sa v teplom letnom dni zastavia a s úžasom obdivujú levanduľu v plnom kvete. Keď vám do nosa stúpne jej vôňa, všimnete si krásnu farbu kvitnúcej rastliny. Potom si všimnete, že z kvetu na kvet prelietajú včely a hľadajú peľ. Ak dokážete chvíľku zostať ticho, slabé bzúčanie týchto opeľovačov vás úplne uchváti. Ovládne všetky zmysly. Myslím, že práve to je dôvod, prečo mám levanduľu najradšej. Jedného dňa, keď som na dvore zalievala veľký levanduľový krík, jeho vôňa naplnila moje nozdry a priviedla ma do tranzu. Nasledujúcich tridsať minút som vo vnútri pociťovala veľký pokoj a tento pocit som nedokázala vymazať z mysle.

V tom čase som pracovala ako náborová pracovníčka, ale keď sa mi narodili deti, rozhodla som sa z práce odísť. Viac času som začala tráviť na farme a tam som si uvedomila, že ruky, ušpinené od zeme, uspokojujú moju dušu najviac. Mala som šťastie, že u miestneho pestovateľa som si zaobstarala veľa druhov levandule a začala som ju pestovať. Moja firma Lavender at Stonegate sa naplno rozbehla, keď som dokázala úspešne vypestovať a predať tieto krásne odrody levandule v maloobchode aj vo veľkoobchode.

Keď sa levanduľa stala mojou prácou na plný úväzok, návštevníci farmy mi stále kládli tie isté otázky. Ľudia chceli pestovať levanduľu, ale nedokázali pochopiť, prečo ich rastlina začala drevnatieť, alebo sa nevedeli rozhodnúť, ktorej odrode sa bude dariť v ich záhrade. Ak si kladiete rovnaké otázky, táto kniha je určená práve vám.

Uvádžam v nej podrobné informácie o odrodách levandule, dostupných v Severnej Amerike, a tiež informácie, ktoré vám pomôžu vybrať si správnu rastlinu pre vaše obľúbené slnečné miesto. Detailne sa zaoberám aj požiadavkami na prerezávanie, rozmiestnenie a výsadbu rastlín. V knihe tiež nájdete niekoľko tipov, ako využiť levanduľu v každodennom živote. Úprimne dúfam, že vďaka týmto informáciám vám levanduľa prinesie mnoho radosti. Pestovať levanduľu a využívať ju mnohými spôsobmi, na ktoré je vhodná, je potešením, ktoré, dúfam, zažije čoraz viac ľudí.

Pod'akovanie

S tvoriteľovi, ktorý mi dal úlohu vnieť do sveta trochu viac krásy.

Mojim deťom Jakeovi a Hannah, pre ktoré sa oplatí urobiť všetko.

Mojej rodine za všetku lásku a podporu.

Fotografke Janet Loughreyovej, ktorá odvieďla úžasnú prácu.

Môjmu vydavateľovi Jureeovi Sondkerovi za to, že ma podporoval v práci a za jeho láskavé rady.

Susyn Andrewsovej a Timovi Upsonovi za publikáciu *The Genus Lavandula*, ktorú možno považovať za levanduľovú bibliu.

Artovi Tuckerovi a zosnulému Thomasovi DeBaggiovi za *The Encyclopedia of Herbs* (najnovšie vydanie *The Big Book of Herbs*). Táto kniha a *The Genus Lavandula* boli pri vyhľadávaní informácií neoceniteľné.

Majiteľom viacerých nádherných fariem v meste Sequim v štáte Washington, vrátane Lavender Farm Purple Haze, The Cutting Garden, Le Jardin de Soleil, Sunshine Herb a Lavender Farm, ktorí nám umožnili urobiť fotografie.

Andymu a Melisse Van Hevelingenovcom, s úprimným obdivom a uznaním, za ich znalosti a vernosť rôznym druhom levandule a za pestovanie toľkých krásnych kultivarov, z ktorých my ostatní môžeme mať pôžitok.

Donovi Robertsovi za jeho rady a za tri z mojich najobľúbenejších druhov levandule.

Veľká vďaka patrí Chrisovi Mulderovi z Barn Owl Nursery za jeho znalosti o mnohých záležitostiach, týkajúcich sa levandule, za to, že nám dovolil fotografovať a za veľmi užitočné rady pri varení s levanduľou.

Barbare Remingtonovej za povzbudivé slová a za dlhý čas strávený s touto nádhernou bylinkou.

Joy Creek Nursery, kde nám umožnili fotografovať ich nádherné pozemky.

Veľká vďaka patrí Dot Carsonovej, Stacey Hanfovej a Jane Mannexovej za to, že nám umožnili urobiť fotografie v ich nádherných záhradách a Kim Pokornej z *The Oregonian*, že o nich písala a my sme ich vďaka tomu mohli nájsť.

Dougovi Schmidtovi z Purple Dog Lavender Farm za recept na lahodný crème brûlée.

Eleanor Sumanovej z Eleanor's Signature Catering za to, že sa s nami podelila o recept na levanduľové čokoládové pralinky.

Ďakujem Janice a Carol z Morrow's Flowers za vytvorenie krásnych levanduľových kreácií.

Michaelovi, pretože vždy vo mňa veril.

A v poslednom rade ďakujem mojej rodine, ktorá mi ukázala, ako žiť dôstojný a čestný život.

Levanduľová posadnutosť:

Úvod

Levanduľové polia, Purple
Haze Lavender Farm,
Sequim, Washington

Nepoznám nič lepšie, ako sa v teplom, slnečnom dni zľahka dotýkať levandule a vdychovať jej omamnú vôňu. Môžete to zažiť aj kdekoľvek vo vašej záhrade. Či už je to cestička, lemovaná levanduľovými záhonmi, alebo skalka, levanduľa je vždy atraktívnym stredobodom pozornosti v záhrade. Ale je tiež užitočná. Pokiaľ je pôda správne odvodnená a rastlina má dostatok priestoru na rásť, môžete ju pestovať na hocikakom teplom a slnečnom mieste.

Existuje viac ako 450 pomenovaných odrôd alebo kultivarov levandule a ďalšie stále pribúdajú. Levanduľa patrí do čeľade hluchavkovitých, kam okrem iných patria aj oregano, šalvia a ďalšie aromatické rastliny. Existuje niekoľko druhov rodu *Lavandula*, ktoré zoskupujú rastliny na základe určitých vlastností, ako sú odolnosť, tvar listov a vôňa. Niektoré druhy sa môžu pestovať len v určitých častiach sveta a iba štyri druhy sa môžu pestovať v tropickom podnebí.

Prečo je levanduľa užitočnou ozdobou každej záhrady?

Levanduľa je krásnym doplnkom každej záhrady. Farebnosť levanduľových lístkov sa pohybuje od rôznych odtieňov zelenej, cez sivozelenú až po striebornú; existujú dokonca aj viacfarebné odrody rastliny. Kvety nie sú len bledoľalové, ale vyskytujú sa v širokej palete farieb od modrej a fialovej až po bielu a ružovú. Tieto rastliny sa tiež vyskytujú v rôznych veľkostiach: existujú trpasličie, stredne veľké levandule a levandule, ktoré sú natoľko veľké, že dokážu vyplniť akýkoľvek priestor na vašom pozemku. Stále viac ľudí si uvedomuje, aké jednoduché je pestovať levanduľu a aká užitočná môže byť v záhrade.

Hneď ako levanduľu zasadíte, a rastlina zakorení, nemusíte ju veľmi často zalievať. Rastliny možno považovať za tolerantné voči suchu, ak dokážu prežiť suché obdobie s minimálnym alebo žiadnym dodatočným zalievaním. Levanduľa so svojou slnečnou predispozíciou určite do tejto kategórie patrí. Keď je levanduľa zasadená na správnom mieste – teda tam, kde svieti slnko, pôda má dobrú drenáž a má dostatok miesta pre rásť – bude sa jej dariť bez akejkoľvek náročnej starostlivosti dokonca aj v letných mesiacoch. Mnohé mestá a obce obmedzujú v letných mesiacoch spotrebu vody na zalievanie záhrad, ale tieto rastliny si ju dokážu pre svoju vlastnú potrebu udržať.

Levandula vysadená
so suchomilnými vlčími
makmi a euforbiou.

Lavandula angustifolia
‘Sachet’ s medovkou
lekárskou
a rozchodníkom,
záhrada Stacey Hanfovej,
St. Helens, Oregon

Bylinková záhrada
s levanduľou, záhrada
Dot Carsonovej,
Tualatin, Oregon

Lavandula stoechas
‘Portuguese giant’
vysadená spolu
s *L. angustifolia*
‘Coconut Ice’.

Levanduľa priťahuje širokú škálu opeľovačov, ktoré sú prospešné nielen pre vašu záhradu, ale aj pre celé okolie. Rastlina priťahuje hmyz, ktorý vo vašej záhrade potrebujete, pretože ničí taký hmyz, ktorý v záhrade nechcete. Počas horúceho slnečného dňa môžete s úžasom pozorovať čulú aktivitu na každom jednom kvete. Čmeliaky, včely, motýle, lienky a modlivky – to je len niekoľko druhov užitočného hmyzu, ktoré priťahuje levanduľa. Tieto opeľovače a parazitické druhy nielenže pomáhajú rastlinám a kvetom rozvíjať sa, ale tiež výrazne znižujú potrebu použitia pesticídov v celej záhrade.

Ak sa do vašej záhrady občas zatúlajú srnky, určite ste si všimli, že obhrýzajú takmer všetko. Jediným spôsobom, ako zabrániť srnčej zveri, aby navštevovala vašu záhradu, je vysoký plot, ale levanduľa je považovaná za rastlinu, ktorá jelene odpudzuje. V skutočnosti to znamená, že im levanduľa nechutí. Ak sú srny hladné, môžu trochu poobhrýzať vrcholy mladých rastlín, ale dospelé levandule sa zvyčajne vyhýbajú. Králiky ju taktiež nemajú rady.

Levanduľa má tiež svoje stále miesto v aromaterapii. Nielenže krásne prevoňa vašu záhradu, ale levanduľové kvety môžete využiť aj v domácnosti na prípravu bylinkového čaju, na rôzne domáce výrobky, či vonné vrecúška do skríň a zásuviek. Je ťažké nájsť inú podobnú bylinku, ktorá dokáže vnieť toľko krásy a radosti do nášho života.

Ktorý druh levandule pestovať?

Existuje široká škála veľkostí, farieb a vzhľadov levandule. Ktorú levanduľu by ste si mali vybrať na pestovanie, závisí od podmienok, ktoré jej môžete poskytnúť, ako aj od efektu, ktorý chcete vo vašej záhrade dosiahnuť. Úplný zoznam druhov levandule a ich osobitných charakteristík a požiadaviek na pestovanie nájdete v časti Levanduľová paleta.

Levanduľa sa pestuje po stáročia v mnohých častiach sveta. V Severnej Amerike je však levanduľový priemysel stále v plienkach. Topografia Spojených štátov a Kanady je rozsiahla a rôznorodá. Do dnešných dní sa uskutočnil len veľmi skromný prieskum na to, aby sme mohli určiť, ktorým kultivarom levandule sa dobre darí v určitých oblastiach. Väčšina informácií o tejto problematike pochádza od pestovateľov levandule, ktorí si medzi sebou vymieňajú skúsenosti. Verím, že záhradkári nájdu v tejto knihe informácie o tom, ktorým druhom levandule sa darí v rozmanitých klimatických podmienkach, a ako ich možno úspešne pestovať. Pestovanie levandule v niektorých regiónoch Severnej Ameriky môže byť problematické, pretože teploty v zimnom období klesajú pod bod mrazu. A oblasti s vyššou vlhkosťou v letných mesiacoch sú zas vhodné na pestovanie len tých druhov levandule, ktorým takéto podmienky vyhovujú.

Ak žijete v oblasti, kde sa striedajú štyri ročné obdobia, najväčší úspech budete mať s pestovaním mrazuvzdorných druhov levandule. V tejto kni-

Oblúbené levandule podľa farby kvetu

Ak chcete pestovať rastliny s tmavofialovými, tmavomodrými alebo ružovými kvetmi, vynikajúcou voľbou sú tieto kultivary.

Najsýtejšie tmavofialové

- Lavandula angustifolia* 'Hidcote'
- L. angustifolia* 'Hidcote Superior'
- L. angustifolia* 'Imperial Gem'
- L. angustifolia* 'Purple Bouquet'
- L. ×intermedia* 'Impress Purple'

Najtmavšie modré

- L. angustifolia* 'Betty's Blue'
- L. angustifolia* 'Blue Cushion'
- L. angustifolia* 'Thumbelina Leigh'
- L. angustifolia* 'Violet Intrigue'

Oblúbené ružové

- L. angustifolia* 'Coconut Ice'
- L. angustifolia* 'Hidcote Pink'
- L. angustifolia* 'Little Lottie'
- L. angustifolia* 'Melissa'
- L. angustifolia* 'Miss Katherine'

Najvhodnejšie levandule pre vlhké letá

Tieto levandule dokážu odolávať vyšším teplotám a vlhším letám.

- Lavandula ×chaytorae* 'Ana Luisa'
- L. ×chaytorae* 'Kathleen Elizabeth'
- L. ×intermedia* 'Grosso'
- L. ×intermedia* 'Provence'
- L. stoechas* 'Otto Quast'

Najvhodnejšie levandule pre chladnejšie podnebie

Tieto levandule patria k osvedčeným odrodám, ktoré vydržia aj nižšie teploty a porastú rok čo rok.

- Lavandula angustifolia* 'Buena Vista'
- L. angustifolia* 'Folgate'
- L. angustifolia* 'Imperial Gem'
- L. angustifolia* 'Maillette'
- L. angustifolia* 'Royal Velvet'

Levandule s najsilnejšou arómou

Tieto levandule sú známe vysokým obsahom oleja a silnou vôňou. Existujú voňavé odrody *Lavandula angustifolia*, ale tie majú vo všeobecnosti jemnejší, kvetinový podtón.

- Lavandula ×intermedia* 'Fat Spike'
- L. ×intermedia* 'Grosso'
- L. ×intermedia* 'Hidcote Giant'
- L. ×intermedia* 'Impress Purple'
- L. ×intermedia* 'Provence'
- L. ×intermedia* 'Super'

he uvádzam dve odrody odolných levandúl – *Lavandula angustifolia* (levanduľa lekárska) a *Lavandula ×intermedia* (hybridná levanduľa). Väčšina pravých levandúl, alebo druhov *Lavandula angustifolia*, je rovnako odolná, takže ak sa vám darí pestovať *L. angustifolia* ‘Betty’s Blue’, je pravdepodobné, že rovnaký úspech budete mať aj pri pestovaní *L. angustifolia* ‘Royal Velvet’. *Lavandula stoechas* dokáže kratší čas odolávať aj nižším teplotám, ale nemožno ju považovať za odolný druh. Niekoľko ďalších chúlolistivých druhov levandule, vhodných pre pestovanie v teplejšom podnebí, nájdete v Levanduľovej palete.

Škála levanduľových vôní

Vôňa rôznych druhov levandule je rovnako rozmanitá, ako sú rôzne odrody vína. Každá z nich má vlastnú fotochémiu, vytvárajúcu jedinečnú kombináciu prirodzene sa vyskytujúcich chemikálií. Druhy *Lavandula angustifolia* majú všeobecne výraznejšiu kvetinovú arómu. Preto olej tohto druhu môžeme nájsť v luxusnejších kozmetických výrobkoch a parfumoch. Kultivary *Lavandula ×intermedia* obsahujú viac gáfru, ktorý má ostrejšiu, drevitejšiu arómu a ich olej sa vo veľkej miere používa v čistiacich a umývacích prostriedkoch. *Lavandula stoechas* má vysoký obsah ketónu, takže je obzvlášť prenikavá. Medzi ďalšie faktory ovplyvňujúce vôňu patria pôda, vek rastliny, čas zberu levandule, a dokonca aj zrážky. Ktorý druh levandule vonia najlepšie, je otázkou osobného vkusu a názoru. Pošúchajte listy a kvety rôznych druhov a kultivarov medzi prstami a nájdite svojho obľúbenú.

Anglická alebo francúzska?

Kvôli zrozumiteľnosti a jednoduchosti sme si zvykli používať domáce názvy jednotlivých druhov rastlín, aby sme nemuseli používať dlhé, ťažko vysloviteľné botanické názvy. Levanduľa sa stala obeťou tohto zvyku a termíny ako anglická, francúzska, španielska, či dokonca nemecká, sa bežne používajú na

Levanduľa
s echinaceou